

futuristička »religioznost«

massimo cacciari

Već odavno, pažnja kritike usmerena je sa »ezoteričnih« vidova futurističke inventivnosti na problematičnije i tajanstvenije komponente. Ali različiti podsticaji i materijali koji su, u tom pravcu, objedinjeni pod jedinim naslovom »futuristička religioznost«, još uvek nisu dovoljno fokusirani, već liče na **disiecta membra**, čije značenje i domet izmiču. Već je odavno jasno, da Modernolatrija nije fetišizam mašine, da religija brzine nije pozitivistički progresizam, ali može da izazove najrazličitije posledice. Zapravo, čitava avantura takozvanih »avangardi« može se definisati kao Modernolatrija koja, međutim, nema nikakve veze sa sekularizacijom teologije prirode XIX veka. I tako, u objašnjavanju šta je to futuristički kult **Novitasa** vrlo često stizalo se dole da se pribegava različitim kulturno ideološkim motivima ili filozofskim tematikama koje su međusobno kontradiktorne (tipična je upotreba i zloupotreba pozivanja na Nietzschea i Bergsona koji su, bez ikakve razlike izjednačeni). Međutim, moguće je da se upravo usredsređujući pažnju na problem »religije« u futurizmu, može primetiti jedna od osnovnih niti, pa čak i više: jedan od elemenata koji najviše doprinosi tome da futurizam predstavlja kulturno-umetnički pokret otkrovenja, **epochmachend**.

Bilo bi dobro da neposredno izložim moju tezu: suština poetike i futurističke vizije sveta izrasta iz »gnostičkog« oblika religioznosti (ili ne-religioznosti, kao što ćemo videti). Mnogo pre i radikalnije od ostalih savremenih umetničkih pokreta, futurizam otkriva ili namerava da otkrije »ezoteričnu« dimenziju izuzetno jasnog gnostičkog usmerenja, dimenziju koja pripada čitavom savremenom kulturnom životu. Osnovni pokretač futurističkog nadahnuća je »gnoza«: jedan oblik spoznaje koji se savršeno može tumaćiti u tradicionalnom kontekstu. To jest: daleko od toga da predstavlja sveukupno i omnivorsko odbijanje bilo kakve tradicije, futurizam, kao jedan od njegovih otkrivačkih toka, potpuno pripada velikom kraškom pokretu gnostičke zapadne tradicije. O futurističkoj »religioznosti« može se govoriti samo ako se ima u vidu ova povezanost (nimalo epizodna i nimalo udaljena od ove ili one »teme«) sa tom tradicijom. Futurizam predstavlja jedan od trenutaka kada se ona najznačajnije javlja s najizraženijom »željom za moći«, s najizrazitijim duhom »mislje«. Da bismo to pokušali da dokažemo ne možemo zato pristupiti marginalnim »svedočanstvima«, već se moramo obratiti samim osnivačkim tekstovima samog pokreta.

»Pred vojskom neprijateljskih zvezda« (prvi Manifest, 1909.) uzdižu se, prepuni ponosa, mladi lavovi Usamljenosti. »Otudeni«, »aloi«, »extranei« jesu oni čija je domovina s one strane vidljivog kosmosa, u kosmosu zvezda i njihovih Arhonta. Duše »stranaca« na zemlji obrazuju jedan **genos**, jednu rasu, srodnu nevidljivom božanskom postojanju. To je **genos asaleutija** ili **akinetoija**, odnosno Nepokolebljivih. Kao što znamo, Marinetti će 1922. objaviti pripovetku **Neukrotivi (Gli indomabili)**, čije je religiozno značenje apsolutno analogno značenju velikih gnostičkih mitologija: vizija čovečanstva zasnovanog na istini, koju nijedno *adaequatio* stvari ne može da razreši. Od prvih Manifesta, futurista nam se predstavlja kao **allogenes**, neka druga vrsta, druga rasa, metafizički stranac kojeg snage vidljivog kosmosa ne mogu ukrotiti. Zvezde i Mesec (kojeg zato treba ubiti! Motiv zatamnjavanja svake kosmičke svetlosti, prisutan u tako različitim strujanjima s početka dvadesetog veka — pomislimo samo na Malevičevu **Pobedu nad suncem** — u ovim okvirima nalazi svoje najubedljivije objašnjenje) predstavljaju čuvaru Potrebe, podređeni u Zakonima prostora i vremena, **Nomosa** neumoljivog principa kauzalnosti. Čitava gnoza oduvek je videla zvezdano nebo kao tla-

čiteljsku »vojsku«, kao zatvorske rešetke tamnice na koju je duša, ovde dole, osuđena. A duša mora da nauči da leti, mora da stavi krila (Marinettijeva »*Hoćemo krila!*«); mora da se pretvori u Anđela upravo da bi »prevazišla« granice ovog prostora. Tema letenja — da bi se pobeglo od vremena-prostora vidljivog kosmosa, da bi se oslobodilo od »sveta« — tako odlučujuća u gnostičkom **imaginatu**, oživljava u potpunosti u futurističkom simbolu aviona, u Marinettijevom **Conquête des étoiles**. »Aeropozija« (Marinetti) uopšte ne veliča Brzinu kao takvu, već brzinu kojom **allogenes** »prevazilazi« granice nebeskog svoda, **coelum stellatum**, nastanjenog demonskim Arhontima i nižim entitetima.

Beskraino raznovrsna tema, otcepljenja od **onnitudoa**, od običnog sveta, od opštosti i njenih zakonitosti koje bi da svakog uvere i svima vladaju — ta tema koja se samo prividno (kao što će se videti iz futurističke »filozofije«) može izvesti iz čitanja Nietzschea, u stvari izražava **Erlebnis**, »suštinsko osećanje« gnostičke tradicije. Običnom **logosu** grada ili pod dominacijom **Ananke**, »uverenom« astro-logosu, ipak u svim svojim varijantama, ona suprotstavlja »maniju«, »svetu« ludost (»Pažljivo uzmite ovu reč od masivnog zlata« — Marinetti), onoga koji u svom izgnanstvu u svet, žudi za onom Svetlošću i čezne da se s njom spoji (»*Neka nas nepoznati proždere...*« — Marinetti), brišući tako bilo kakav **principium individuationis**. »Manija« metamorfizira jedinku, izvlači je iz njenog svakodnevnog identiteta i progoni »strmim i kao korita bujica dubokim putevima« ka »tajanstvenim vratima Nemogućeg« (Marinetti).

Ludaci su istinski živi, jer život je »rušenje nepremostivih barijera« vremena i prostora (»*Vreme i Prostor juče umreše!*«), izazivanje zvezda (»*naš izazov zvezdama!*«), uništavanje zidina gradova Paralize i Kostobolje. »*Vojska ludosti*« (oduševljeni »stranci«) rešeta »vikom, čelima, pesnicama zidine Kostobolje« (Marinetti). To što oslobođeni ludaci idu na Istok, i stižu do »persijske visoravni, vrhunskog oltara sveta« (Marinetti), sve dok ne pređu Gang, u futurističkoj »mašti« mnogo više pokazuje svest o gnostičko-manihejskom poreklu ovih motiva: rođen je osnovni dualizam koji ih pokreće upravo na toj »visoravni«. Sveti, ljudi gnostičar-futurista vraća se svojoj domovini odvajajući se od bogova kosmosa i upućujući se, on stranac, ka neizrecivom, skrivenom nepoznatom Bogu: ka Nemogućem. Bog **naturaliter ignotus** ne može da bude predmet bilo kakvog predstavljanja. A to je u određenom smislu, pokazala sama ikonoboračka mahnitost. Neprepoznatljiv prirodnom-osećajnim putem, Bog može da bude »značenje« samo pomoću tog istog gesta odvajanja — otkidanja od kosmosa, čije su »hrabrost, smelost, pobuna« (Marinetti) izabrale ludaka.

»Od-kidajući« se nepovratno od grada Paralize (svakako, ovde nailazimo i na Neitzscheov »duh težine«), napuštajući svaku **religio omnituda**, futurista se ponovo rada. Ludak je živ, jer uvek se ponovo rada u neisprnim oblicima ili maskama. Povlačeći se konačno u kosmos osećanja, on se, upravo po »metodi« svake inicijacije, ponovo rada u životu koji mu više ne može da zavidi. Opsesivna istrajnost futurista na »mladosti« pokreta, tipična je za takav gnostički **Stimmung**: futurista je **Puer** koji nikada ne stari, jer svakog trenutka njegovo »starenje« ponovo doseže aorigijsko (»materinski jarek« prvog Manifesta) iz kojeg se neprekidno oslobađaju forme. I tako se bogu koji umire (bogu koji pripada kosmičkom uređenju) suprotstavlja »lepota« (»*Nema veće lepote od borbe*«, Marinetti) uvek živog **Puera**, kojim vlada »grozničava nesanica« (Marinetti) neprekidnog stvaranja.

Ali ako je u jednoj stvari očigledno gnostičko poreklo futurističke religioznosti, ono se

odnosi upravo na središnje pitanje odnosa prema tradiciji. Upravo je futuristički **hybris** radikalne **Novitas** taj najtradicionalniji element futurizma! Odvajanje od prošlosti, pobuna protiv **tradituma** opsedaju svaku gnozu, a naročito hrišćansku: Aajava Hrista potpuno je odvojena od judaizma; biblijski otac predstavlja prokletog **kosmokratora** čijih nas lanaca Hrist oslobađa. Hrišćanski jezik otkriva jednu »ne-čuvenu« poruku, pred kojom čovek ostaje zaprepašćen i preneražen; da bi je razumeo on mora da se pretvori u **Puera**, da zaboravi već rečeno, da napusti nasledeni jezik. Tek kad bude apsolutno oslobođen bilo kakvih tradicija (»pravi ogoljeni«, kao pripadnici nekih gnostičkih sekti), moći će da odgovori na zaslepljujuće, agresivno, autonomno, anarhičko otkrovenje Spasioca. Novi Pakt ne ispunjava, već **ad imis fundamentis** ruši staro. **S. Ireneo** sažima tu odlučnu crtu gnostičkog mentaliteta tvrdeći da ona dolazi do apsolutne »**contrarietas et dissolutio praeteritorum**«.

Kao posledica takve **contrarietas** u samim osnovama futurističkog izražavanja, ovde možemo samo da pomenemo: pomislimo samo na isparčano vreme, na zanesenost isprekidanošću, na oslobađanje reči od discipline sintakse. Futuristička »religioznost« namerava samo da »pripiše« budućnost Iznenadnom, nepoznatom Bogu — ali to Ne-još može ovde-i-sada da bude proricano jezikom koji raskida sa prošlošću, koji uništava onaj stari: koi, ukratko, raščišćava (Marinettijeva »*Daaaajte mi metlu!*«) oslobađa od bogova smrti, paralize, težine.

»Lirsko veličanje« (**Boccioni**) futurizam kao »nove religioznosti« lepo se može primetiti, isto tako, i u prvom **Manifestu Slikara futurista**. »Fanatičkoj« religiji prošlosti i njenim »poslušnim robovima« suprotstavlja se slobodno stvaralaštvo »nas sigurnih u blistavu veličanstvenost budućnosti (koja se nikako ne može svesti, kao što smo već videli, na »čuda savremenog života«). Futurizam je uvek veličao »pobedničku nauku« kao izraz kreativnosti Slobodnih, Živih protiv Zakona Oca, koji se poklapa sa osećajnom predstavom, jer je suština Oca da opsenjuje o pravoj predstavi kosmosa čiji je on Gospodar). Slikarstvo će tražiti predstavu Quarta Dimensio i preko zatvorenog horizonta privida: »*treba učiniti nevidljivim ono što se kreće i živi s one strane gustine*« (**Boccioni**): unutrašnja strana nekog predmeta, zajedno sa snagom onog koji taj predmet vidi, zajedno sa sećanjem koje se o tom predmetu ima. Ono što se u prostoru-vremenu predstave diskurzivno raspoređuje, na osnovu aritmičkog skandiranja sleda trenutaka, ovde je istovremeno prateći, nepredvidivi ritam univerzalnog dinamizma.

Ali, reklo bi se da je Boccionijeva »gnoza« izgubila prometejsku redundancu, simboličku upornost, od čije se »tradicije« Marinettijeva tradicija nikada nije jasno odvojila. Izdvojene strane, Boccionijevi bez-korenci same su po sebi isprekidane predstave, razbije u igri univerzalne dinamike, iz serije **Duševnih stanja**. To su fantazmi koji »ostaju«, okrenuti svom sopstvenom tudinstvu, koje ostaje u njima, ali »hodaju« ne znajući kuda, i čije zbogom odjekuje bez kraja, još dalje od krivulja znaka, iskidani veo boje. U tome futuristička gnoza otkriva svoju duboku, autentičnu **melancholiju**. Gospodari Svetlosti, oni koji su hteli da se napiju »na živim izvorima Sunca« (**Boccioni**), napokon se otkrivaju u svom outopističkom talašanju: ni-mesto, ni-predstave, stalno u stanju oprastanja i, istovremeno, u neostvarenom iščekivanju. Ali, upravo kao outopije otkrivaju svoju meru: jedan lirski metar i »religioni« purizam ludosti.

Sa italijanskog: Julijana Vučo

Futurismo & Futurismi, kat. iz., Palazzo Grassi i Bompiani Venezia 1986, str. 554 — 555